

מִרְחִיקִין אֶת הַמְשָׁרָה¹ מִן הַיָּרֵק²
 וְאֶת הַפְּרִישִׁין מִן הַבְּצָלִים,
 וְאֶת הַחֲרָדֵל מִן הַדְּבֹרִים.
 רַבִּי יוֹסִי מְתִיר בַּחֲרָדֵל:

מחלוקת

ר' יוסי ורבנן

בנזקי שכנים*

בבא בתרא ב, י

בין כל שכנים – אנשים פרטיים, רשויות מוניציפליות ואפילו מדינות – יש מתחים סביב שאלת הגבולות. גם כאשר הגבולות רשומים או מוסכמים על כל הצדדים ישנן פעולות המתבצעת בתוך השטח של השכן האחד ועלולות לגרום נזק אצל השכן האחר. אלו המקרים שמשנתנו עוסקת בהם; לא במקרה של מזיק הבא לפגוע בזולת בכוונת מכוון. לפיכך צריך למצוא נוסחה שתאפשר לפתור את כל הבעיות הללו ולקבוע מהם הערכים שעל בסיסם יוטב לצד אחד על חשבון חברו או ייאצו להתפשר.

ככלל אפשר להציג שתי תפיסות עולם קטביות שעל בסיסן מוצגים ערכים אלו:

א. התפיסה האחת, שמייצגה העיקרי הוא רבי יוסי, דוגלת במתן חופש הפעולה הגדול ביותר לכל צד מתוך הגבלה מזערית, גם אם לפעמים יבוא הדבר על חשבון השכן. אין מדובר באנרכיה, "איש הישר בעיניו יעשה", אלא בצמצום ההתערבות המשפטית ככל האפשר.

ב. התפיסה האחרת טוענת שאת קביעת השיטה יש לבסס על התחשבות בזולת דווקא ודאגה לרווחתו. אמנם ברור שהקצנתה של גישה כזו יכולה למנוע כל פעולה אנושית כמעט, ולמרות זאת זהו העיקרון המנחה.

פירוש המשנה

המשנה עוסקת במגוון מצבים שהאדם נדרש בהם להרחיק פעולות מסוימות מקרבת שטח חברו. לעומת שני המקרים הראשונים, שבהם ר' יוסי כנראה מסכים שיש צורך להרחיק, במקרה השלישי הוא חולק וסובר שאין צורך להרחיק. ההבדל הבולט בין המקרה השלישי למקרים הראשונים הוא שבמקרה השלישי אין חריגה לעבר שטחו של השכן. במשרה

* תודתי נתונה ליונתן מאיר על עזרתו בעריכת הדברים.

חוששים שמי המשרה יחדרו לשדה חברו ויזיקו לירקות שלו, ובכרישין חוששים שהם עלולים להשפיע על גידולם או על טעמם של הבצלים, ואילו בחרדל החשש הוא רק שהדבורים של חברו יבואו לחרדל ויינזקו ממנו. על פי רבי יוסי פגיעה עקיפה כזו, שאין בה זליגה אל תחומו של השכן, אינה אסורה.

החידוש במשנתנו הוא שיטתו של תנא קמא דווקא, המגביל את האדם שלא יעשה בנחלתו כרצונו בשל החשש שמא חברו, שכבר התחיל לגדל לפניו, יינזק מכך.

אילן ובור

מִרְחִיקִין אֶת הָאֵילָן מִן הַבּוֹר עֲשָׂרִים וְחֲמֵשׁ אַמָּה,
וּבְחֵרוֹב וּבְשִׁקְמָה חֲמֵשִׁים אַמָּה, בֵּין מְלֻמְעָלָה בֵּין מִן הַצֵּד.

אם הבור קדם, קוצץ נגותן דמים.

ואם אילן קדם, לא יקוצץ.

ספק זה קדם, וספק זה קדם, לא יקוצץ.

רבי יוסי אומר, אף על פי שהבור קודם לאילן, לא יקוצץ, שזה חופר בתוך שלו, וזה נוטע בתוך שלו:

בבא בתרא ב, יא

גם במשנה זו נקבעות הזכויות בשטח על פי הקדימות בזמן – "אם הבור קדם", "אם האילן קדם". גם כאן חולק רבי יוסי וממשיך את שיטתו העקרונית הדוגלת בחופש הפעולה, וכאן אף נאמרים הדברים במפורש: "זה חופר בתוך שלו וזה נוטע בתוך שלו". אולם הפעם מדובר בקביעה חדשנית – אם במשנה הקודמת התיר ר' יוסי לעשות בתוך שלו כאשר גם פעולתו של האדם וגם תוצאות מעשיו נשארים בתוך רשותו שלו (שגם שתילת החרדל וגם הפגיעה של הדבורים בו נעשים בשטחו) הרי שבמשנה זו הוא אמנם נוטע את האילן בתוך שלו, אך המעשה משפיע על הבור שנמצא בשטח של חברו. כמובן שאין רבי יוסי מאפשר כל פעולה כזאת, כפי שראינו במשנה הקודמת.

ממשניות אלו עולות שתי השקפות עקרוניות בעניין היחסים הראויים בין שכנים: תנא קמא, באמצעות מתן זכות הקדימה, מנסה לאזן בין האינטרסים של שני השכנים ולמצוא פשרה שתביא לידי ביטוי את הזכויות של שניהם. לעומתו רבי יוסי סובר שהשיטה הטובה ביותר לפתרון המתח היא לאפשר כר נרחב לפעילותם של הצדדים ובלבד שכל אחד פועל ברשותו.

אין לראות בדברי ר' יוסי זלזול בחובה להתחשב באחר. ברם כאשר מגבילים צד מסוים, אפילו מתוך רצון שלא יזיק, הוא למעשה מופלה לרעה. כפי שנאמר בנימוקה של התוספתא למשנה "כדרך שעשית בתוך שלך אף אני עושה בתוך שלי".

הביטוי "כדרך שעשית בתוך שלך אף אני עושה בתוך שלי", מעורר קונוטציה למשנה בפרקי אבות: "אַרְבַּע מִדּוֹת בְּאָדָם. הָאוֹמֵר שְׁלִי שְׁלִי וְשֶׁלְךָ שְׁלְךָ, זוּ מִדָּה בִּינוּנִית. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים, זוּ מִדַּת סְדוּם. שְׁלִי שְׁלְךָ וְשֶׁלְךָ שְׁלִי, עִם הָאֶרֶץ. שְׁלִי שְׁלְךָ וְשֶׁלְךָ שְׁלִי, חֲסִיד. שְׁלִי שְׁלִי וְשֶׁלְךָ שְׁלִי, קִשְׁע" (אבות ה, י). אפשר לראות כאן רמז למחלוקת רבי יוסי וחכמים אם האומר שלי שלי ואעשה כרצוני בתוך שלי זו מידת סדום, או שמא מידה בינונית, כפי שסובר רבי יוסי.

נראה ששיטת רבי יוסי נובעת מתפיסתו שהאפשרות שבית הדין יחייב אדם בגין נזק אינה תלויה בהגדרות מוחלטות של פעולות אסורות ומותרות. נזק הוא תוצאה של חריגה מרשותו של האדם ומזכויות השימוש שיש לו.

רמז לכך³ אפשר למצוא במכילתא:

ד' כללות היה רבי שמעון בן אלעזר אומר משום ר' מאיר בנוקין, כל מקום שיש רשות למזיק ולא לניזק פטור, לניזק ולא למזיק חייב בכל, לניזק ולמזיק אפי' מיוחדת כגון חצר של שותפין והפונדק, לא לניזק ולא למזיק כגון רשות אחרת, על השן ועל הרגל חייב, ועל השאר, מועד משלם נזק שלם ותם משלם חצי נזק. מכילתא דרבי ישמעאל מס' דנויקין משפטים פרשה יד

¹ חפירת מים ששורים בה פשתן (קהתי).

² מגינת הירק (קהתי).

³ ובצורה מפורשת נמצאים הדברים ב'אחרונים', כגון בברכת שמואל בבא בתרא יג:

וראיתי בכתב יד מו"ר קדוש ישראל זצוקלה"ה דדין מזיק שמדין שמירת גופו עליו או מדין חיוב שמירתן עליך, לא שייך אלא כשעשה מעשה לעשות בתוך של חברו, אבל הנך נסמכין שעושה בתוך שלו לעולם לא חשוב עושה מעשה בתוך של חברו...

כלומר על פי דברי ר' חיים מבריסק המצוטטים כאן, כל חיובי הנויקין נובעים מהגדרות התלויות ברשויות שבהן הן מתבצעות, ולכן בנוקי שכנים המתבצעים ברשותו שלו, איסורם וחיוב התשלום עליהם מצומצמים.